
**ИЗМЕЂУ РЕГИОНА И СВЕТА:
Из историје културне дипломатије Југославије
(1945–1992)**

**ИЗМЕЋУ РЕГИОНА И СВЕТА:
Из историје културне дипломатије Југославије
(1945–1992)**

Приредили

Александра Колаковић
Слободан Селинић

Рецензенти

проф. др Александар Животић, редовни професор,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
др Радмила Радић, научни саветник у пензији, Институт за новију историју Србије
др Драгомир Бонцић, научни саветник, Институт за савремену историју

Издавач

Институт за европске студије
Трг Николе Пашића 11
11000 Београд

За издавача

Др Слободан Зечевић

Лектура

Татјана Хаџић Јововић
Миљана Протић

Техничка обрада

Весна Пијановић

Штампа

Досије студио, Београд

Тираж

100

ISBN 978-86-82658-06-1

Уредници:
Александра Колаковић
Слободан Селинић

ИЗМЕЂУ РЕГИОНА И СВЕТА
Из историје културне дипломатије
Југославије
(1945–1992)

Институт за европске студије
Београд 2026.

САДРЖАЈ

САРАДЊА, ИЗАЗОВИ, СПОРОВИ: ЈУГОСЛОВЕНСКА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА У ОКРУЖЕЊУ

Оливера ДРАГИШИЋ

Хладноратовска динамика културне дипломатије у југословенско-бугарским односима од почетка 60-их до 80-их година 20. века 23

Божица СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

Између помоћи и сарадње: југословенско-албански културни односи 1945–1948. 45

Ивана ВЕСИЋ

У правцу развијања блиских, добросуседских односа: Југословенски приступ културној дипломатији на подручју (Н)Р Мађарске (1945–1991) 83

Петар ДРАГИШИЋ

Југославија и Аустрија у првој половини педесетих година: култура и политика 121

Јелена МИТИЋ

Југословенско-грчка културна сарадња педесетих и шездесетих година 20. века 137

КУЛТУРНЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ И ИНСТИТУЦИЈЕ

- Љиљана РОГАЧ МИЈАТОВИЋ, Милена ДРАГИЋЕВИЋ ШЕШИЋ**
 Међународни фестивали и манифестације у културној
 дипломатији Југославије током Хладног рата 163
- Бојан СИМИЋ**
 Институти за културу у Јужној Америци током педесетих
 година XX века као средство промоције социјалистичке
 Југославије 189
- Саша МИШИЋ**
 Културна дипломатија у југословенско-италијанским
 односима: случај отварања читаонице Италијанског
 културног института у Београду 1965. године 207

ИЗМЕЂУ МОСКВЕ И ВАШИНГТОНА: КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИЗАЗОВИ ХЛАДНОГ РАТА

- Момир Н. НИНКОВИЋ**
 Југословенско-совјетска сарадња на музичком плану
 1945. године. Гостовања совјетских уметника 239
- Слободан СЕЛИНИЋ**
 Савезништво и разлике: Југословенска културна политика
 према Чехословачкој и Пољској од краја Другог светског
 рата до сукоба Југославије и Информбироа 265
- Александра КОЛАКОВИЋ**
 Културна сарадња Француске и Југославије након Резолуције
 Информбироа (1948): нови путеви сарадње 289
- Најталија ДИМИЋ ЛОМПАР**
 Културна сарадња као политички изазов: Југославија и Немачка
 Демократска Република 50-их и 60-их година 20. века 321
- Јелена ТОДОРОВИЋ ЛАЗИЋ**
 Културна сарадња између САД и Југославије (1953–1963) 355

др Оливера Драгишић

научни сарадник

Институт за новију историју Србије

E-mail: nowrunlolarun@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2407-2389

<https://doi.org/10.46793/82658.06.1.023D>

UDK 327:316.7(497.1:497.2)"196/197"

930.85(497.1:497.2)"196/197"

316.7(497.1:497.2)"196/197"

Хладноратовска динамика културне дипломатије у југословенско-бугарским односима од почетка 60-их до 80-их година 20. века

Апстракт: У раду су приказани и анализирани југословенско-бугарски односи кроз диспут културне дипломатије током Хладног рата. Односи две државе били су дефинисани историјским наслеђем, значајним догађајима из ширег европског и светског контекста, али и националним балканским политикама обе државе. Македонско питање и несугласице које су око њега имале две државе чинили су константу међудржавних тензија. У таквим околностима културна дипломатија представљала је осетљиво политичко поље. Извори сугеришу да се одређена поља културне политике могу сматрати индикаторима добрих, односно лоших међудржавних односа.

Кључне речи: Балкан, Бугарска, Југославија, дипломатија, култура.

Односи два народа или две државе одувек су представљали сплет најразличитијих нијанси у комуникацији. Са суседима се напоредо живи и ратује, те одржава спонтани или организовани економски и културни трансфер.¹ Сопствени идентитет градимемо у односу на оне

---

¹ Писати о културној дипломатији није једноставно, посебно са становишта дефиниције саме теме, јер се може говорити о културној политици, политици културе, култури у политици, културној дипломатији, култури у дипломатији и тако даље. Осим тога,

преко границе, при чему култура има важну улогу. Због тога незаобилазан задатак историографије једне земље представља темељно проучавање њене позиције у региону и њених веза са суседним народима и државама.² Историјом односа Југославије и Бугарске у 20. веку у другој половини тог века бавио се значајан број истраживача, како југословенских и српских, тако и македонских и бугарских. Но, права ескалација интересовања за проучавање односа те две државе у Србији се догодила почетком 21. века, док је пресудан импулс и оријентир великом броју младих истраживача дао професор Мирослав Јовановић са катедре за Општу савремену историју.³ Такво усмерење, поред

култура се може разумети као висока писана култура и као широка, народна култура. Отуда културна размена обухвата феномене, почевши од пограничних сајмова, па до гостовања филхармонија у две државе. Може бити спонатана или вођена политиком и идеологијом.

² Од новијих радова српских историчара посвећених односима социјалистичке Југославије са њеним суседима поменућемо: Милан Ристовић, *На прагу Хладног рата. Југославија и трајански рат у Грчкој (1945–1949)*, Београд 2016; Aleksandar Životić, *Jugoslavija, Albanija i velike sile (1945–1961)*, Београд 2011; Branko Petranović, *Balkanska federacija 1943–1948*, Београд 1991; Petar Dragišić, *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945–1955*, Београд 2013; Miljan Milkić, *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947*, Београд 2012; Bojan Dimitrijević, Dragan Vogetić, *Tršćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti*, Београд 2009; Петар Драгишић, *Шта смо знали о Италији? Погледи из Београда на Италију 1955–1978*, Београд 2019; Saša Mišić, *Pomirenje na Jadranu: Jugoslavija i Italija na putu ka Osimskim sporazumima iz 1975*, Београд 2018; Оливера Драгишић, *Комунистичко освајање власти на Балкану 1944–1947. Румунија. Бујарска. Југославија*, Београд: ИНИС, 2023.

³ У те истраживаче спадају: Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*, Београд 2007; Милош Тимотијевић, *Модернизација балканског прага у доба социјализма: (1944–1989). Компаративна анализа развоја Чачка и Блатовира у епохи социјализма*, Чачак 2012; Оливера Марковић, „Тумачење историје Византије у совјетском моделу уџбеника у Бугарској и Југославији 1944–1953”, *Годишњак за друштвену историју* 2/2012, 51–66; Оливера Драгишић, „Прабугари у бугарским и југословенским уџбеницима историје”, *Историјска трибина младих сарадника Института за новију историју Србије*, 1/2013, 201–219; Оливера Драгишић, „Перцепција Истока, Запада и самоперцепција у југословенској штампи 1948–1949. године”, *Токови историје* 2/2015, 155–174; Оливера Драгишић, „Идеолошко-политичке интерпретације средњовековних тема у уџбеницима историје у Бугарској и у Југославији 1945–1953. године”, *Традиција и трансформација. Политичке и друштвене промене у Србији и Југославији у 20. веку*, Београд 2015, 339–365; Оливера Драгишић, *Конституисање комунистичке власти на Балкану. Компаративна анализа стурктуре власти у Румунији, Бујарској и Југославији 1944–1947*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд 2018; Оливера Драгишић, *Уџбеници историје у Бујарској и Југославији 1944–1953. Компаративна анализа*, Мастер теза, Универзитет у Београду,

осталог, било је мотивисано покушајем да се превазиђе перцепција ратом разореног југословенског простора, који се еуфемистички називао „западним Балканом”, те да се балкански простор поново сагледа у новим околностима с почетка 21. века. То даље модификује и поглед на историју културне размене између Бугарске и Југославије пре њеног распада. Истраживања су показала да се граница између Југославије, односно између Србије и Македоније, са једне стране, и Бугарске са друге стране, може сматрати једном од најважнијих или најважнијом границом на Балкану.

Истраживања су, такође, показала да су односе две земље одређивале константе, попут вечито мучног *македонској иишњања*, али и велики историјски догађаји, чије последице нису мимоилазиле ни народе тих држава. Због тога је на почетку потребно указати на основне историјске координате, у оквиру којих се кретала дипломатија, а посебно културна дипломатија, у односима између Југославије и Бугарске.

Српско-бујарски и југословенско-бујарски ривалишеи на Балкану у 19. и 20. веку

До судара српских и бугарских, а касније и југословенских и бугарских интереса дошло је на балканском југу што је била последица преусмеравања српске политике ширења у том правцу након Берлинског

Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд 2010; Милан Пиљак, *Привредна елиша у Југославији и Бујарској: 1958–1965. Уиоредна анализа*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд 2017; Иван Т. Ристић, *Бујарска у иолишници Краљевине Срба, Хрваиша и Словенаца (1919–1929)*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд 2017; Јелена Рафаиловић, *Развој индустрије на Балкану. Текстилна индустрија у Краљевини Срба, Хрваиша и Словенаца и Бујарској 1919–1929*, Београд 2018; Оливера Драгишић, „Иван Винаров: биографија као прилог разумевању транснационалног приступа у историографским истраживањима балканске прошлости”, *Традиција и ирансформација. Транснационална сикусиња југословенске исијорије*, Београд 2019, с. 299–320; Petar Dragišić, „Jugoslavija, Bugarska i status Vardarske Makedonije”, *Pisati istoriji Jugoslavije: viđenje srpskog faktora*, Београд 2007, с. 111–118; Влада Тодић, „Касно дисидентство у Бугарској и крај владавине Тодора Живкова”, *Годишњак за друшћивену исијорију* 1/2013, с. 31–53; Иван Обрадовић, *Идеје балканској јединишња између два свјејиска раиша у српској јавности*, Магистарски рад, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, Београд, 2010.

уговора, односно након после окупације Босне и Санцака.⁴ Аустријски Улазак Аустрије у Босну и Херцеговину приморао је српску политичку елиту да обустави експанзију у правцу запада, те да је преусмери на простор на који је претендовао и бугарски национализам.⁵ Сусрет српске и бугарске националне амбиције на македонском простору увео је два народа у дуго раздобље непријатељства, те се клатно односа између Софије и Београда померало од латентног захлађења до ратних сукоба. Српски пораз на Сливници 1885. године представљао је најаву будућих српско-бугарских тензија.⁶ Периоди мира и добросуседских односа били су ексцеси. Такав изузетак представљала је коалиција балканских народа, чију је осовину у Првом балканском рату представљао договор постигнут између Београда и Софије. Већ у Другом балканском рату, две земље биле су на супротним странама.

Улазак Бугарске у Први светски рат на страни Централних сила 1915. године довео је до нове оружане конфронтације Срба и Бугара. Бугарски напад на Србију одвијао се у склопу велике јесење офанзиве Централних сила против Србије. Односи две државе заувек су остали паралисани бугарским злочинима на простору источне Србије, али ни друге мере бугарских окупационих власти нису ишле у прилог смирења тензија између два суседна народа. Незадовољство окупираних Срба ескалирало је у Топличком устанку 1917. године.⁷

Са окончањем Првог светског рата нестали су снажни међународни фактори, који су дуго имали пресудну улогу у обликовању односа на Балкану. Сломљена револуцијом и грађанским ратом, Русија, односно СССР, је за дужи низ година остао искључен из простора Источне и Средње Европе, па и са Балкана. Први светски рат и његов исход представљао је тешко бремене за потоње односе Бугарске и новонастале

---

⁴ Васо Чубриловић, „Балкански народи у источној кризи 1875–1878”, *Пошлегу Васе Чубриловића на српску историју XIX и XX века*, Београд 1992, 350; Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882–1903)*, Sarajevo 1987; Olivera Marković, „Kallay’s Regime in Bosnia and Herzegovina from 1882 until 19’3: ”The Creation of a New Nation”, *Anthropology of the Post-Socialist World*, Plzen 2008, с. 59–67.

⁵ Димитрије Ђорђевић, *Националне револуције балканских народа 1804–1914*, Београд 1995, с.

⁶ О српско-бугарском рату 1885. године: Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, II, Београд 1990, с. 232–277.

⁷ *Историја српског народа*, VI-2, с. 96–109, 146–246.

југословенске државе. Неповерење Београда у Софију било је генерисано дотадашњим негативним историјским искуством. Уколико је и било позитивних помака по окончању Првог светског рата, тај тренд заустављен је превратом у Бугарској 1923. године, само неколико месеци после закључивања Нишког споразума.⁸ Реч је била о противудару који су извели они кругови у Софији, који су се противили флексибилнијем приступу *македонском њишњању* режима Александра Стамболијског.⁹ Посебну врсту опасности за југословенски поредак представљало је приближавање усташког покрета Анта Павелића и ВМРО-а.¹⁰ Новим превратом у Бугарској 1934. године, на власт је доведен кабинет Кимона Георгијева који је започео бескомпромисну борбу против ВМРО-а. Ипак, његова влада није дуго опстала и већ наредне године била је уклоњена са власти. Но, комуникација највиших званичника две државе кулминирала је у потписивању ”Пакта о искреном и вечном пријатељству и ненарушивом миру између Југославије и Бугарске” 1937. године који су потписали Милан Стојадиновић и Георги Кјосеиванов. Испоставило се да вечно пријатељство на Балкану траје мало више од четири године. Око Балкана су почетком четрдесетих година све интензивније кружили велики светски и европски геополитички актери, а почетком Другог светског рата Југославија и Бугарска поново су се нашле у сукобу. Када је влада Богдана Филова приступила Тројном пакту, Бугарска се обавезала да своје границе отвори немачкој војсци. Допринос Бугарске југословенском слому у априлском рату није био мали. Заузврат, Бугарска је добила велики део некадашње југословенске територије, односно део Србије и Македоније на управу. До лета 1943. године, готово читава територија Србије нашла се под бугарском управом.¹¹ Велики простор који је запосела представљао је и велику прилику за културни инжењеринг над локалним становништвом у намери да оно буде интегрисано у бугарско друштво. Посебан сегмент бугарско-југословенских (српских) односа током окупације у

⁸ R. J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century*, Routledge 1994, 123–124.

⁹ Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija: 1918–1929: Makedonija Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, (Beograd: INIS, 2002), 154–156.

¹⁰ Исто, 224–239.

¹¹ Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd 2002, 111; Boro Mitrovski, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski, *Bugarska vojska u Jugoslaviji*, 18–50; Miroslav Stojković, *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941–1944*, Beograd 1989, 21–28.

Другом светском рату представљала су масовна убиства домаћег становништва (према југословенским изворима радило се о око 11.000 убијених Срба).¹² Ипак, током тог рата односи две државе имали су и фазе без конфликта, које су касније, у раном послератном раздобљу, послужиле као основ за изградњу добросуседских односа. Радило се о сарадњи југословенских и бугарских комуниста на формирању бугарских партизанских јединица. Почетак сарадње и координације југословенских партизана са бугарским кадровима из Москве био је планиран и организован крајем 1943. године.¹³

Комунистичко, односно совјетско освајање власти у Бугарској и у Југославији представљало је нову полазну основу за обликовање односа две државе. Посебно важан показатељ нове климе у односима Бугарске и Југославије били су преговори о федерацији Југославије и Бугарске, који су се интензивно водили крајем 1944. и почетком 1945. године. План о циновској држави, која би се под совјетским надзором простирала на територији од Црног до Јадранског мора, распао се услед неповољних међународних околности. Истовремено, преговори софијског и београдског руководства открили су висок степен неслагања око структуре замишљене јужнословенске федерације. Бугарска визија федерације није се уклапала у Титове амбициозне планове, којима је настојао да капитализује своју стечену моћ у региону.¹⁴ Британски притисак на Совјетски Савез обуставио је потенцијалну реализацију таквог плана. Уместо да реализују јужнословенску федерацију, Тито и Димитров су у другој половини 1947. године потписали Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи.

---

12 Boro Mitrovski, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski, Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941–1945, 126–127.

13 Иван Винаров, *Бойци на тѝихия фронтѝ. Сѝомени на разузнавача*, Софија 1969, 601.

14 О амбицијама Југославије у комплексу такозване тршћанске кризе видети: Miljan Milkić, Tršćanska kriza u vojnopolitičkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947, Beograd 2012; Bojan Dimitrijević, Dragan Bogetić, Tršćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti, Beograd 2009; Saša Mišić, Pomirenje na Jadranu. Jugoslavija i Italija na putu ka Osimskim sporazumima iz 1975. godine, Beograd 2018; Петар Драгишић, Шта смо знали о Италији? Погледи из Београда на Италију 1955–1978, Београд 2019; Petar Dragišić, "Tito's War after the War: Yugoslav Territorial Claims against Austria and Italy, 1945–1949", The Alps-Adriatic Region 1945–1955. International and Transnational Perspectives on a Conflicted European Region, Wolfgang Mueller, Karlo Ruzicic-Kessler, Philipp Greilinger (eds.), Wien 2018, 31–51.

Резолуција Информбироа 1948. године донела је нови и снажан обрт у односима две државе. Захлађење, које је било на ивици потенцијалног војног сукоба, потрајало је до Стаљинове смрти и промене совјетског односа према Југославији, што је онда следила и Бугарска. Иста сила која је форсирала приближавање Београда и Софије током рата наставила је да одређује динамику односа два балканска суседа и после рата.¹⁵

До великог помака у односима СССР-а и Југославије дошло је после доласка Хрушчова у Београд 1955. године, када је са Титом потписао *Београдску декларацију*, којом су постављени темељи за превазилажење информбироовског конфликта. Ипак, догађаји у Мађарској показали су да СССР и Југославија не могу постићи консензус о даљем развоју добрих односа.¹⁶ Ипак, бугарско-југословенски односи су још од 1953. године били постављени на нови ниво комуникације: дипломатски односи су били подигнути на ниво амбасадора.¹⁷ Та чињеница међутим није умањивала бојазан ни СССР-а ни Бугарске да би се Југославија коначно могла укључити у НАТО.¹⁸ На то неповерење надовезало се одбијање југословенског руководства да потпише Декларацију дванаест комунистичких партија у новембру 1957. године. Сматрало се да би та декларација Југославију чвршће везала за совјетски лагер. Потом су се у Бугарској појавиле реакције и текстови против „југословенског ревизионизма”, а напети односи између два суседа пулсирани су до 1962. године. Југословенски извештаји бележе да је Бугарска до тада била на „великобугарској линији”, уз апендикс критике „југословенског ревизионизма”. Две партије су у потпуности прекинуле комуникацију, али

¹⁵ Петар Драгишић, Оливера Драгишић, *Југославија и Бугарска 1944–1980. Хроника неусјешној пријатељства*, (Београд: Stella Polare, 2019), 112–128.

¹⁶ О односима Москве и Београда у контексту мађарске кризе 1956. године видети детаљније у: Predrag Marković, „Југославија и мађарска криза 1956. године у светлу британских извора и писања београдске штампе”, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Београд 1996, с. 143–154; Đoko Tripković, „Југославија и питање азила Imre Nađa”, *Istorija 20. veka*, 1 (1997), с. 61–73; Ljubodrag Dimić, „Josip Broz, Nikita Sergejevič Hruščov i mađarsko pitanje 1955–1956”, *Tokovi istorije*, 1–4 (1999), с. 23–59.

¹⁷ Vladimir Lj. Cvetković, *Pogled iza Gvozdene zavese. Jugoslovenska politika prema zemljama narodne demokratije u susedstvu 1953–1958*, Београд 2013, 37–144.

¹⁸ О томе, између осталог, видети у: Lees M. Lorraine, *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia, and the Cold War, 1945–1960*. The Pennsylvania State University Press/University Park Pennsylvania 1997; Tvрко Јакovina, *Сociјализам на америцкој пшеници*, Мatica Hrvatska, Zagreb 2002; Darko Bekić, *Југославија у Хладном рату*, Zagreb 1988.

је она и даље била одржавана кроз културну размену и односе масовних организација две државе.¹⁹

Ново побољшање односа Југославије и Бугарске наступило је после посете високог совјетског званичника Андреја Громика Београду 1962. године. Крајем исте године у Београд је стигао и Леонид Брежњев. Знак побољшања односа Бугарске и Југославије била је посета Тодора Живкова Београду почетком 1963. године, током које су били обновљени односи две партије. Талас стабилних односа трајао је до 1968. године, односно до совјетске интервенције у Чехословачкој, а један од значајнијих показатеља таквог тренда била је Титова посета Бугарској 1966. године. Антијугословенска кампања у Бугарској обустављена је крајем 1969. године.²⁰ Почетак седамдесетих година донео је стабилизацију односа између две земље, а југословенска дипломатија забележила је спремност бугарске партије да синтагму „становништво Македоније” замени појмом македонска нација. Шта више, бугарски шеф дипломатије напоменуо је да се о македонској нацији може говорити без временских ограничења (у прошлости и будућности).²¹ Ипак, од половине седамдесетих година односи две државе полако су се враћали на старе позиције.²² Током седамдесетих година Тито и Живков састали су се само једном, и то на сат времена на конференцији у Хелсинкију, односно на маргинама Конференције о европској безбедности и сарадњи. У другој половини седамдесетих година југословенска дипломатска администрација бележи и повратак Бугарске на стари став према *македонском њишњању*, уз примедбе да су становници Пиринске Македоније у Бугарској били пописивани као Бугари. У Београду се веровало да такав заокрет Бугарске према Југославији и *македонском њишњању* суштински води Москва.²³ Титова смрт може се сматрати хронолошком

¹⁹ Петар Драгишић, Оливера Драгишић, *Југославија и Бугарска 1944–1980. Хроника неуспешног пријатељства*, (Београд: Stella Polare, 2019), 150–151.

²⁰ Исто, 187–188.

²¹ Архив Југославије [у даљем тексту АЈ], Савез комуниста Југославије [у даљем тексту СКЈ], IX, 15/I–394, Савезни секретаријат за иностране послове, Информација о југословенско-бугарским односима, 22. новембар 1972.

²² АЈ,СКЈ, IX, 15/I–418, Комисија за међународне односе и везе Председништва ЦК СКЈ, Информација о односима СКЈ – Бугарска, 15. мај 1975.

²³ Петар Драгишић, Оливера Драгишић, *Југославија и Бугарска 1944–1980. Хроника неуспешног пријатељства*, (Београд: Stella Polare, 2019), 220.

границом до које има смисла пратити дипломатске односе две државе. Два месеца након последњег сусрета Тита и Живкова, током којег је Живков упутио оштре критике на рачун Југославије, Тито је био пребачен на лечење у Љубљану. Живков је присуствовао Брозовој сахрани на Дедињу, чиме је ривалство два социјалистичка лидера окончано.

Култура у дипломатским односима Југославије и Бугарске

Прве опсежније извештаје југословенске дипломатске администрације о културној дипломатији (или дипломатији у култури) налазимо почетком шездесетих година. Педесете године биле су обележене успостављање дипломатских односа на нивоу амбасада, али и великом кризом у билатералним односима, услед догађаја у Мађарској 1956. године, југословенског приближавања НАТО и одбијање југословенске партије да 1957. године потпише *Декларацију дванаест комунистичких партија*. У таквом контексту, културна размена била је слаба. Уговори о културној сарадњи и размени били су потписивани на две године. Осим основних, билатералних уговора, био је потписан и низ посебних уговора између појединачних институција и установа две земље. Почетком шездесетих година југословенски извештаји бележе да је план културне сарадње био широко постављен, али слабо реализован. Планом који је био обновљен крајем 1962. године била је предвиђена размена књига, брошура, уџбеника и часописа. Као нови облик сарадње, предвиђена је размена редакцијске грађе за уџбенике из књижевности, историје и географије у намери да се приближе погледи на сложена заједничка питања у оквиру идентитетских школских предмета.²⁴ За разлику од Југославије, која је одмах по окончању рата увела совјетске уџбенике историје, Бугарска је, као и остале земље источног лагера, то учинила тек почетком педесетих година, као меру која је додатно утезала, нивелисала и дисциплиновала остатак блока после Резолуције ИБ-а.²⁵

²⁴ АЈ ЦК СКЈ, IX, 15/I-206 – Кратак преглед о Бугарској и неким односима са Југославијом, 1963.

²⁵ Оливера Марковић, „Идеолошко-политичке интерпретације средњеveковних тема у уџбеницима историје у Бугарској и Југославији 1944–1953. године”, *Традиција и трансформација. Политичке и друштвене промене у Србији и Југославији у 20. веку*, књ. 1,

Отуда, али и због нерешеног *македонској ишшања*, рад на усклађивању ставова у уџбеницима историје, језика и географије остао је поље у којем сарадња Бугарске и Југославије никада није била остварена.

У контексту шире културне сарадње, која се не односи само на високу писану културу, важно место имали су погранични сабори. Извештаји са почетка шездесетих година бележе да је атмосфера на саборима била контролисана и стабилна, да није било антијугословенских агитатора нити слика осталих источноевропских лидера, што није био случај током педесетих година, те да су на саборима биле истакнуте југословенска и бугарска застава. Забележена је и успешна сарадња градова Штип – Благоевград и Врање – Перник.²⁶ У Београду је, заузврат, у излогу издавачке куће „Нолит”, после Живковљеве посете Београду, била приређена изложба књига бугарских аутора.²⁷

Први званични разговори између представника две партије, што је у социјализму имало већи значај од сусрета државника на званичном нивоу, одржани су 1966. године. До тог тренутка већ је била реализована размена посета између југословенске и бугарске омладине, а били су предвиђени и сусрети културно-уметничких друштава и спортских организација током сабора на граници, као и размена новинара који су уређивали и писали за пољопривредне рубрике. Спомињана је и узвратна посета југословенских писаца књижевној организацији Бугарске.²⁸ Средином шездесетих година у Бугарској је одржан низ сусрета и састанака: заседање Сталног савета представника Савеза књижевника балканских земаља, састанак представника националне комисије УНЕСКО-а и националних кинематографија, састанак представника Савеза студената, трипартитни састанак представника Бугарске, Југославије и Турске о туризму, као и конференција архитектата. Одржан

(Београд: ИНИС, 2015); Оливера Марковић, „Прабугари у бугарским и југословенским уџбеницима историје. Компаративна анализа бугарских и југословенских уџбеника историје 1944–1953”, *Историјска ирибина. Историјска ирибина младих сарадника Института за новију историју Србије* 1/2013, Београд, 201–219; Оливера Марковић, „Тумачење историје Византије у совјетском моделу уџбеника у Бугарској и Југославији 1944–1953”, *Годишњак за друштвену историју* 2/2011, 51–66.

²⁶ АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-206 – Кратак преглед о Бугарској и неким односима са Југославијом, 1963; АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-224, 1963 – Југословенско бугарски односи.

²⁷ АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-215, Материјал о бугарско-југословенским односима, јун 1963.

²⁸ АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-240, Кратак преглед билатералних односа политичких и друштвених организација, 1956.

је и први балкански филмски фестивал, као и низ сусрета спортиста балканских земаља.²⁹ У Бугарској је 1964. године, поводом педесетогодишњице од почетка Првог светског рата, био снимљен играни филм „Крадљивац дресака” режисера Вула Радева, у којем је главну мушку улогу играо српски глумац Раде Марковић. Филм је потом био приказан и у Београду.³⁰

Титова посета Бугарској дала је импулс јачој сарадњи у пољу културе. Приметна су била настојања обе државе да се успоставе и одржавају боље везе у домену културне дипломатије, али и покушаји да се *македонско њишање* културолошки превазиђе као стални камен спотицања између Београда и Софије. И поред тога, у Бугарској је постојало извесно подозрење према југословенским намерама у тој области. Анализа културне размене, као и дискрепанција између планова и њихове реализације, показали су да се између две државе неповерење посебно развијало када би се поставило питање могућности коришћења бугарских архива. Бугари су са посебним подозрењем гледали на југословенску уметност, која је у југословенској самоперцепцији била описивана као „уметност са савременим изразом”. Ширих опсервација на ту тему у документима нема.

Током шездесетих година био је направљен први корак ка техничком повезивању телевизија. Низ проблема забележен је у области кинематографије и размене студената, јер је Бугарска откупљивала готово целокупну југословенску филмску продукцију, док је Југославија од Бугарске откупљивала до три филма годишње. Такав дисбаланс утицао је на одлуку Бугарске да смањи увоз југословенских филмова. Планом о међусобној сарадњи била је предвиђена и размена студената, по 35 са обе стране. Ипак, тај план није био реализован: док је у Софији студирало тек неколико студената из Југославије, у Југославији је студирало најмање 350 студената из Бугарске. Њихов тачан број није се знао, јер су се на југословенске факултете уписивали самоиницијативно. Упркос томе што се у службеним белешкама могло прочитати да је југословенска дипломатија била задовољна писањем бугарске штампе

²⁹ АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-250, Неке напомене поводом посете председника Тита НР Бугарској, 1965.

³⁰ Оливера Марковић, *Анаџомија једног филма: Крадљивац дресака*, Мастер рад, Одбрањен на Филозофском факултету, 2008.

о југословенском друштвеном развоју, самоуправљању и улози Савеза комуниста у друштву, изостала је сарадња новинара из две земље.³¹

Нови талас извештаја о културној размени уследио је поводом припрема Тодора Живкова за посету Београду, која је представљала узвратни гест Титовом боровку у Софији 1965. године. Средином шездесетих година научно-технолошка сарадња одвијала се солидно, а развијан је и туризам између две државе, чему је допринело укидање виза. Погранична сарадња одвијала се нормално, а била је изграђена и нова железничка станица у Димитровграду, као и инфраструктура око пограничних градова. Иако је постојао одређени степен културне сарадње, управо су се на том пољу огледале све идеолошке и политичке разлике између две земље. На пример, Бугари су пратили југословенску ликовну уметност, али су увек бирали оне уметнике и њихова дела, који се нису косили са њиховим концептом уметности у социјализму. Упоредо са тим, покушавали су да умање сваки културни утицај који би долазио из Македоније, јер су односи између бугарског и македонског удружења књижевника били обележени перманентном тензијом. Венев Марковски често је био у средишту спорова, при чему је његова поезија, објављивана у Бугарској, у Југославији била доживљавана као израз антимакедонске културне политике Софије.³²

Живков је у Југославију допутовао после посете Брежњева Бугарској, а његова посета одвијала се у контексту војног пуча у Грчкој. У таквим околностима био је постигнут договор о превођењу македонске литературе на бугарски језик, али је и даље негирано постојање македонске националне мањине у Пиринској области у Бугарској. Током посете Живкова Београду било је планирано потписивање заједничке изјаве два председника о *македонском ишшању*, али на основу текста „другова из Македоније”.³³

Почетком 1968. године тензије између две државе постале су израженије, али то није утицало на ниво културне сарадње. Ипак, иницијативе за културну размену углавном су долазиле из Бугарске, а једна од њих био је и предлог изградње пута Бела Паланка–Пирот. Осим тога,

³¹ АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-252, Информација ДИСП-а о развоју односа са НРБ после посете председника Тита, 1966.

³² АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/1-286, Савезном извршном већу, 1967.

³³ Исто.

југословенски уметници били су позвани да учествују на Међународном конкурс оперских певача у Софији. Бугари су поставили питање учествовања бугарских филмова на фестивалу краткометражног филма у Београду. Упутили су позив југословенским књижевницима за сусрет књижевника социјалистичких земаља у Софији, али је југословенски Савез књижевника тај позив одбио. Бугарско Министарство просвете упутило је позив југословенском Савезном савету за образовање и културу да учествује на саветовању министара социјалистичких земаља у Софији, али је југословенска страна и тај позив одбила.³⁴

Антијугословенска кампања у Бугарској почела је интензивније 1967. године, а посебно се појачала од августа 1968. године. То се одразило и на културу. Примера ради, из продаје је била повучена књига „Историјско-политичка информација о македонском питању”. Затегнути односи на линији Софија – Скопље били су превазилажени билатералном сарадњом на линији Софија – Београд. Такво стање ствари указује на перманентно постојање снажног регионалног центра у Скопљу, што је централна власт у Југославији покушавала да амортизује, одговарајући на иницијативе за сарадњу, које су долазиле из Бугарске. Чини се да је *македонско ишћање* све више представљало препреку за обе стране: југословенску централну власт и бугарске институције. На прелазу из шездесетих у седамдесете године, сарадња књижевника била је потпуно обустављена, Савез композитора у Југославији није имао намеру да обнавља уговор, а истекао је и уговор о сарадњи издавача. Издавачка кућа „Нолит” обновила је уговор о сарадњи за 1969. годину, али се испоставило да се издања ове издавачке куће у Бугарској нису продавала, јер су поједина дела, према мишљењу Бугара, садржала антибугарску интонацију. Обустава продаје Нолитових издања наносила је предузећу огромне губитке, за које се очекивало да ће их бугарска страна надокнадити. Отуда је сарадња југословенског „Нолита” и бугарске издавачке куће „Хемус” била настављена наредне године. За бугарску књижевност није постојало велико интересовање у Југославији.³⁵ Југословенска страна била је заинтересована да према Бугарској

³⁴ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/1-303, Информација о југословенско-бугарској сарадњи у време антијугословенске кампање у Бугарској, 1968.

³⁵ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/1-320, 1969.

постави један ТВ релеј, који би покривао значајан део те земље, али ни та сарадња између телевизија две земље није била реализована.

Уговор о културној сарадњи поново је потписан 1972. године. Југословенска страна предложила је сарадњу бугарске и југословенске телевизије и радија, док су Бугари предлагали сарадњу научних институција. Српска академија наука и уметности позвала је представнике Бугарске академије наука у посету како би размотрили могућности повезивања и сарадње две институције, док је бугарска страна инсистирала на сарадњи универзитета. Бугари су упутили званични предлог да се на реципрочној основи организује недеља филма и да се поведу разговори о потписивању споразума за сарадњу у области кинематографије. Делегација Савеза ликовних уметника Југославије припремала је, на позив Савеза ликовних уметника Бугарске, посету за новембар 1972. године, када се разговарало и о сарадњи две институције. Југословенска страна је углавном била незадовољна бугарским иницијативама, јер је сматрала да њихови предлози користе само Бугарској. На пример, избегавали су размене изложби, архивских стручњака, учешће на семинарима македонског језика, формирање мешовитих комисија за писање заједничких уџбеника. Бугари ни те 1972. године нису послали своје слависте на семинар македонског језика, који се одржавао у Охриду, што је било предвиђено уговором о сарадњи.³⁶

После боравка Леонида Брежњева у Југославији и потписивања југословенско-совјетске декларације 1972. године, примећена је и промена тактике у бугарској културној политици. У Скопљу је почетком новембра било одржано заседање Мешовите југословенско-бугарске комисије за сарадњу у области туризма. На међународном сајму књига у Софији у октобру учествовала су југословенска издавачка предузећа – шест из Македоније и једно из Србије, као и Удружење издавача Југославије. Југословенска страна није од Бугарске очекивала битније промене у области културне сарадње. Рачунало се са дуготрајношћу перманентне кризе око *македонској ишишања*. Ни у Источном блоку није било знакова који би могли утицати на поправљање постојећег стања у овој области. Тако је, у оквиру редовне и предвиђене сарадње, Драмско омладинско позориште из Скопља гостовало у Софији, а Омладинско позориште из Софије у Шибенику, док је софијска Опера гостовала у

³⁶ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/1-382, 1972.

Скопљу и Београду. Југословенска делегација Савеза ликовних уметника посетила је Софију. На позив Савеза новинара Југославије, у Југославији је боравила делегација Савеза новинара Бугарске и тада је потписан Протокол о сарадњи тих савеза. Одржана је и међународна конференција Универзитета у Београду, а ректори универзитета разговарали су и о плановима за 1973. годину, као и о потписивању протокола о сарадњи на том пољу. Истом приликом вођени су разговори о закључивању споразума о сарадњи научних институција. На бугарску иницијативу, обновљена је сарадња градова Ниша и Великог Трнова, као и Плевена и Битоља.³⁷

У Бугарској је 1973. године била отворена изложба посвећена тридесетогодишњици постојања СФРЈ. Југословенско драмско позориште гостовало је у Софији, чему је у бугарској штампи био дат широк публицитет. Обновљена је сарадња универзитета у Београду и Софији. Културна сарадња је појачана, а заједнички је отворен и пут Пирот–Бела Паланка. Културну сарадњу је ометало то што на југословенској страни није било усаглашености. Бугари су коначно прихватили да организују мешовите комисије за преглед уџбеника.³⁸ Ипак, до реализације таквог плана никада није дошло.³⁹

Крајем седамдесетих година, дипломатска администрација бележи да је на пољу културне размене дошло до потпуне стагнације, јер је управо то поље на ком се највише манифестују међудржавни односи, а Бугарска је избегавала сарадњу са свим институцијама из СР Македоније.⁴⁰ У Бугарској је 1981. године били организован низ манифестација поводом 1300-годишњице оснивања бугарске државе. Југославија није желела да учествује у обележавању тог јубилеја, па је гостовање Београдске филхармоније на „Софијским музичким недељама” било проблематично, јер је било интегрисано у програм обележавања 1300-годишњице бугарске државности.

³⁷ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/I-394, Информација о југословенско-бугарским односима после разговора помоћника министара иностраних послова у Београду, 1972.

³⁸ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/I-400, 1973.

³⁹ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/I-430 1976; АЈ ЦКСКЈ, IX, 15/I-439а, 1976.

⁴⁰ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 15/I-478, Информација, 1979.

Закључак

Бугарско-југословенска културна сарадња током хладноратовског периода била је условљена наслеђем односа две државе из претходних ратова, како оних из деветнаестог, тако и оних из двадесетог века. Други фактор који је обликовао те односе било је стално присутно *македонско питање*, које се, према документима југословенске провинијенције, од камена спотицања претворило у питање које су оба центра, Софија и Београд, настојала да превазиђу. Самим тим, како је време пролазило, Скопље се издвојило као засебан центар у оквиру Југославије, у односу на који је југословенска страна морала да креира своје односе са Бугарском. Разумевши такву позицију Београда, власти у Софији трудиле су се да тај проблем буде превазиђен на другим нивоима сарадње, који су се одвијали на релацији Београд – Софија. Но, захтеве из Скопља није увек било једноставно превидети. Трећи фактор који је утицао на политичке односе између две земље, а самим им и на обликовање културне размене међу њима, био је СССР.

Динамика културне сарадње била је одређивана значајним догађајима на међународној сцени, па је ревидирање планова и програма размене било вршено на сваке две године, с обзиром на светску и регионалну политику. Тако су кључни догађаји, који су обојили односе две државе у области културне сарадње, били крај Другог светског рата, Резолуција ИБ-а, Стаљинова смрт, југословенско приближавање НАТО-у, догађаји у Мађарској, одбијање југословенске партије да потпише Декларацију дванаест комунистичких партија, совјетска интервенција у Чехословачкој. Ту динамику на крају дефинисао је и број и квалитет сусрета лидера две земље. Ипак, далеко важнији утицај на поље културе од сусрета државних представника имао је однос две комунистичке партије.

У документима је забележено у којим се све пољима културна размена могла одвијати, али су далеко значајнија биле оне области у којима намере о сарадњи никада нису биле остварене. То су она поља културе која су се тичала „срца система” обе државе и идентитета, како националних, тако и социјалистичког. Отуда сарадњу никако није било могуће успоставити у области архивистике, славистике и заједничких комисија за писање и преглед уџбеника. Овакав преглед културне размене указује нам на то где се у култури налазила „црвена нит”, преко

којих ни једна страна, а пре свега бугарска, није желела да пређе. Посредно сазнајемо да су се структуре власти у Бугарској више плашиле културног утицаја експанзивне Југославије, него што се југословенска страна плашила утицаја бугарске културе. За југословенску структуру власти, бугарска културна дипломатија представљала је полигон за осматрање совјетског става према Југославији.

Sources and Literature:

Arhiv Jugoslavije, 507, IX, Savez komunista Jugoslavije

Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu*. Zagreb: Globus, 1988.

Винаров, Иван. *Бойци на тихия фронт. Спомени на разузнавача*. София: Партиздат, 1969.

Dimić, Ljubodrag. „Josip Broz, Nikita Sergejevič Hruščov i mađarsko pitanje 1955–1956”. *Tokovi istorije* 1–4/1999, 23–59.

Dimitrijević, Bojan, Dragan Bogetić. *Tršćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti*. Beograd: ISI, 2009.

Драгишић, Оливера. „Идеолошко-политичке интерпретације средњовековних тема у уџбеницима историје у Бугарској и у Југославији 1945–1953. године”. *Традиција и трансформација. Политичке и друштвене промене у Србији и Југославији у 20. веку*. Београд 2015, 339–365.

Драгишић, Оливера. „Перцепција Истока, Запада и самоперцепција у југословенској штампи 1948–1949. године”. *Токови историје* 2/2015, 155–174.

Драгишић, Оливера. „Прабугари у бугарским и југословенским уџбеницима историје”. *Историјска трибина младих сарадника Института за новију историју Србије* 1/2013, 201–219.

Драгишић, Оливера. *Комунистичко освајање власти на Балкану 1944–1947. Румунија. Бујарска. Југославија*. Београд: ИНИС, 2023.

Dragišić, Petar. *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*. Beograd: INIS, 2007.

Dragišić, Petar. *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945–1955*. Beograd: INIS, 2013.

Драгишић, Петар, Драгишић, Оливера. *Југославија и Бујарска 1944–1980. Хроника неусиешној пријатељства*. Београд: Stella Polare, 2019.

Драгишић, Петар. *Шта смо знали о Италији? Погледи из Београда на Италију 1955–1978*. Београд: ИНИС, 2019.

Ђорђевић, Димитрије. *Националне револуције балканских народа 1804–1914*, Београд: ИЧ, 1995.

Životić, Aleksandar. *Jugoslavija, Albanija i velike sile (1945–1961)*. Beograd; Arhipelag: INIS, 2011.

Историја српској народа, VI-2, 96-109, 146-246.

Jakovina, Tvrko. *Socijalizam na američkoj pšenici*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2002.

- Jovanović, Vladan. *Jugoslovenska država i Južna Srbija: 1918–1929: Makedonija Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*. Beograd: INIS, 2002.
- Јовановић, Слободан. *Влада Милана Обреновића*. II. Београд, 1990.
- Kraljačić, Tomislav. *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882–1903)*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1987.
- Lorraine M., Lees. *Keeping Tito A Float: The United States, Yugoslavia, and the Cold War, 1945–1960*. The Pensilvania State University Press/ University Park Pensilvania, 1997.
- Марковић, Оливера. „Тумачење историје Византије у совјетском моделу уџбеника у Бугарској и Југославији 1944–1953”. *Годишњак за друшћивену историју* 2/2012, 51–66.
- Marković, Olivera. ”Kallay’s Regime in Bosnia and Herzegovina from 1882 until 1993: The Creation of a New Nation”. *Anthropology of the Post-Socialist World*. Plzen 2008, 59–67.
- Марковић, Оливера. „Идеолошко-политичке интерпретације средњовековних тема у уџбеницима историје у Бугарској и Југославији 1944–1953. године”. *Традиција и трансформација. Политичке и друшћивене промене у Србији и Југославији у 20. веку*, књ. 1, Београд: ИНИС, 2015.
- Марковић, Оливера. „Прабугари у бугарским и југословенским уџбеницима историје. Компаративна анализа бугарских и југословенских уџбеника историје 1944–1953”, *Историјска трибина. Истраживања младих сарадника Института за новију историју Србије* 1/2013, Београд: ИНИС, 2013.
- Марковић, Оливера. *Анаџомија једног филма: Крадљивац дресака*, Мастер рад, Одбрањен на Филозофском факултету, 2008.
- Marković, Predrag. „Jugoslavija i mađarska kriza 1956. godine u svetlu britanskih izvora i pisanja beogradske štampe”. *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, 143–154.
- Milkić, Miljan. *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947*, Beograd: INIS, 2012.
- Мишић, Сања, *Помирење на Јадрану: Југославија и Италија на путу ка Осимским споразумима из 1975*, Beograd: Универзитет, Факултет политичких наука, 2018.
- Обрадовић, Иван. *Идеје балканског јединства између два светска рата у српској јавности*. Магистарски рад, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју. Београд, 2010.

- Petranović, Branko. *Balkanska federacija 1943–1948*. Šabac: Zaslona, 1991.
- Petranović, Branko. *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 2002.
- Пиљак, Милан. „Бугарска иницијатива за изградњу пута Ниш–Димитровград: покушај притиска на Југославију у условима Хладног рата”. *Токови историје* 2/2023, 279–299.
- Пиљак, Милан. *Привредна елија у Југославији и Бујарској: 1958–1965. Упоредна анализа*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју. Београд, 2017.
- Рафаиловић, Јелена. *Развој индустрије на Балкану. Текстилна индустрија у Краљевини Срба, Хрватиа и Словенаца и Бујарској 1919–1929*. Београд, 2018.
- Ристић Т., Иван. *Бујарска у историји Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца (1919–1929)*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју. Београд, 2017.
- Ристовић, Милан. *На прагу Хладног рата. Југославија и француски рат у Грчкој (1945–1949)*, Београд: Филозофски факултет, 2016.
- Stojković, Miroslav. *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941–1944*, Beograd: ISI, 1989.
- Тимотијевић, Милош, *Модернизација балканског рата у доба социјализма: (1944–1989). Компаративна анализа развоја Чачка и Блатовића у епохи социјализма*, Чачак: Народни музеј Чачак, 2012.
- Тодић, Влада. „Касно дисидентство у Бугарској и крај владавине Годора Живкова”, *Годишњак за друштвену историју* 1/2013, 31–53.
- Tripković, Đoko. „Jugoslavija i pitanje azila Imre Nađa”. *Istorija 20. veka* 1/1997, 61–73.
- Томанић, Борис. *Преокреј: Југославија и Бујарска у завршној фази Другог светског рата: 1943/1944–1945/1946*. Београд: Институт за савремену историју: Catena Mundi, 2023.
- Crampton, R. J. *Eastern Europe in the Twentieth Century*. Routledge, 1994.
- Cvetković Lj., Vladimir. *Pogled iza Gvozdene zavese. Jugoslovenska politika prema zemljama narodne demokratije u susedstvu 1953–1958*. Beograd: INIS, 2013.
- Чубриловић, Васо. „Балкански народи у источној кризи 1875–1878”. *Поледи Васе Чубриловића на српску историју XIX и XX века*. Београд: САНУ, Балканолошки институт, 1992.

Summary

Olivera Dragišić

Cold War Dynamics of Cultural Diplomacy in Yugoslav–Bulgarian Relations from the Early 1960s to the 1980s

Bulgarian–Yugoslav cultural cooperation during the Cold War was profoundly shaped by the historical legacy of relations between the two countries, marked by the wars of the nineteenth and twentieth centuries. Another key factor was the Macedonian question, which initially represented a major source of tension, as reflected in documents from the Yugoslav republic, but gradually became an issue that the two capitals–Sofia and Belgrade–sought to resolve and overcome. Over time, however, Skopje emerged as an autonomous political center within Yugoslavia, developing its own policy toward the Macedonian question. In response, the regime in Sofia sought to address this challenge through direct cooperation with Belgrade, though it was not always possible to disregard the demands coming from Skopje. A third crucial element shaping political relations–and, by extension, the patterns of cultural exchange–was the all-pervasive influence of the Soviet Union.